

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Qeyri - Hökumət
Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

“Alimlərin fermerlərlə əlaqəsinə yardım” ictimai birliyi

G.Ə.Mustafayeva, D.V.Mustafayev

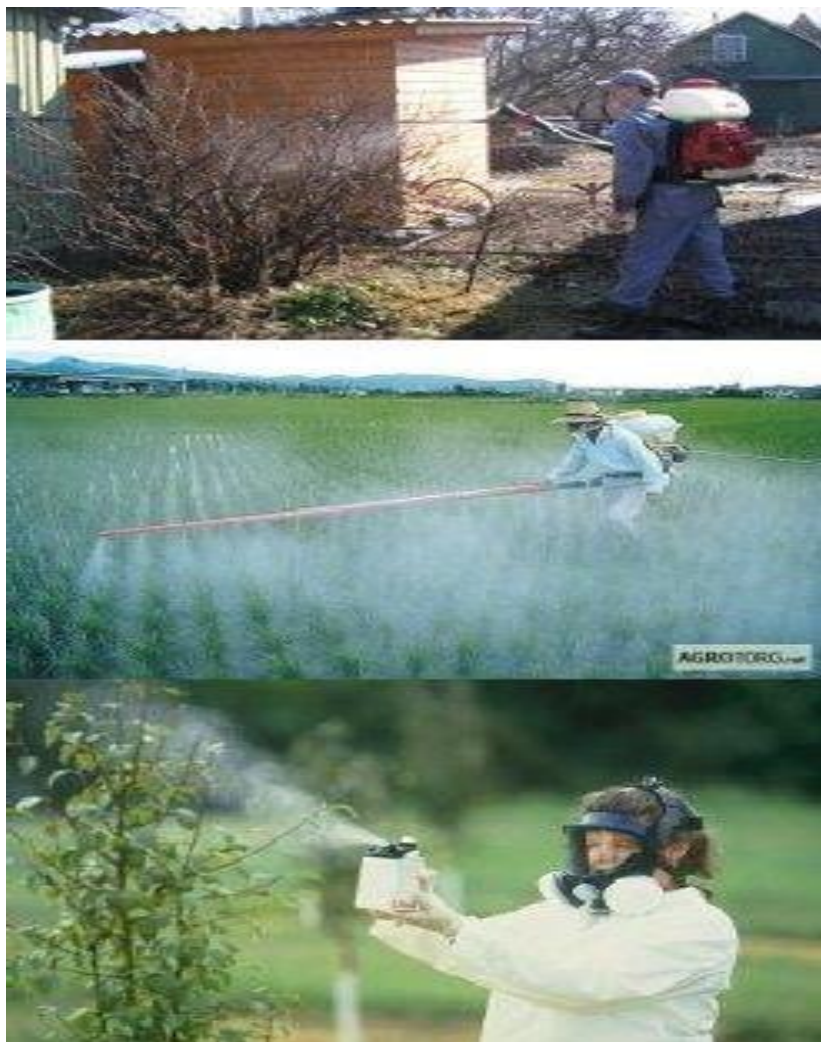
Ətraf mühit və insektisidlər

Bu nəşr Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri - Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasından 2013 –cü ildə alınan maliyyə yardımının hesabına hazırlanmışdır.

DOI: <https://doi.org/10.36719/2013/16>

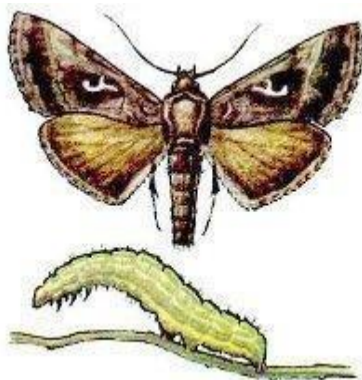
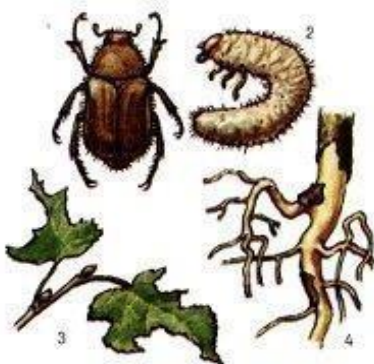
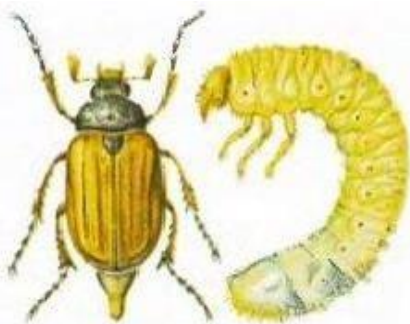
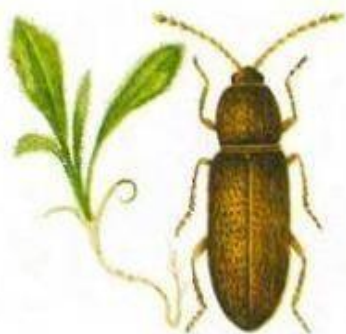
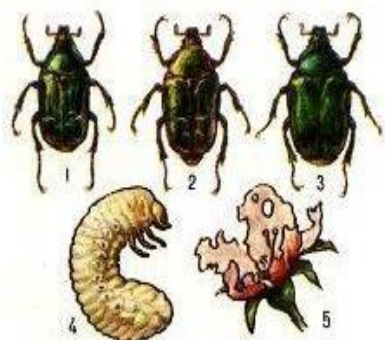
Kənd təsərrüfatı, meşə və park – dekorativ bitkiləri zərərvericilərinin say tənzimində entomofaqlar - parazit və yırtıcı həşəratlar çox böyük rol oynayırlar. Bu entomofaqları tanımaq, onları qorumaq və onların köməyindən maksimum faydalanmaq mütləq vacibdir.

Düşmənlərimizin düşməni olan bu faydalı həşəratlar bitki zərərvericilərinə qarşı işlətdiyimiz maddələrə - insektisidlərə qarşı çox həssasdırlar. Bu insektisidlərdən istifadə etdikdə bizim yaxın köməkçilərimiz və dostlarımız olan faydalı həşəratları da məhv etmiş oluruq. Zəhərli maddələrdən istifadəni azaltmaq, entomofaqlar üçün az qorxulu dövrlərdə onlardan istifadə etmək, bizi əhatə edən təbiətdə rəngarəng, olduqca cəfakəş olan köməkçilərimizi tanımaq, qorumaq lazımdır.

Sərtqanadlılar və böcəklər dəstəsində (Coleoptera) həm faydalı, həm də zərərverici növlər vardır. Yuxarı cüt qanadlar qanadüstü adlanır, sərtidir, daha zərif qanadları örtür. Müxtəlif fəsilələrdən olan böcəklərin böyük əksəriyyəti bitki zərərvericiləridirlər, bitkilərin kök, gövdə, budaq və yarpaqları ilə qidalanaraq onlara böyük zərər vururlar. Lövhəbiğ böcəklər, şıqqıldaq böcəklər, buynuzlular, qızılböcəklər, parıldaq böcəklər fəsiləsinə aid böcəklər zərərvericidirlər. Bəzi növlər anbarlarda müxtəlif orzaqların məhv olmasında böyük rol oynayırlar.

Bərabərqanadlılar dəstəsindən (Homoptera=Hemiptera) olan həşəratlar sorucu ağız aparatına malik olub, bitkilərin hüceyrə şirəsi ilə qidalanırlar. Mumlu yastıcalar, çanaqlı, yalançı çanaqlı, unlu yastıcalar, ağqanadlılar və mənənələr bu dəstəyə aiddirlər. Əksər növlər qorxulu bitki zərərvericisidirlər. Son illərdə bu zərərvericilərin bitkilərə virus xəstəliklərini də keçirdikləri aşkar olunmuşdur.

Pulcuqqanadlılar, yaxud kəpənəklər dəstəsinin (Lepidoptera) əksər növləri zərərvericidirlər. Onların sürfələri - tırtıllar gəmirici ağız aparatına malikdirlər, müxtəlif bitki orqanları ilə qidalanaraq böyük zərər vururlar. Lakin bu dəstəyə aid olan bəzi faydalı növlər də vardır. Yalançı alabəzək kəpənək (*Syntomis phegea* L.) dəyişik ipəksarıyanın yumurtaları ilə qidalanır.

Pərdəqanadlılar (Hymenoptera) dəstəsinə 2 cüt pərdə qanadı olan həşəratlar aiddirlər. Arxa qanadlar qabaq qanadlara nisbətən kiçikdirlər. Bu dəstənin əksər nümayəndələri faydalı entomofaqlardır. Parazit pərdəqanadlılar xalsidlər (afelinidlər), ixnevmonidlər, brakonidlər müxtəlif kənd təsərrüfatı bitkiləri zərərvericilərinin say tənzimində mühüm rol oynayırlar. Arıkimilər (Apoidea), qarışqalar (Formicoidea) bu dəstəyə aiddirlər. Bütün məhsullarından sevərək istifadə etdiyimiz bal arıları da bu fəsiləyə aiddirlər.

***Apidae* fəsiləsi - Arıkimilər arasında ən yüksək təşkilati fəsilədir. Bunlara eşşək arıları (*Bombus*) və bal arıları (*Apis*) aiddir. Azərbaycanda bal arıları 3 növdən ibarətdir: *A. mellifera*, *A. caucasica* F. *A. meda* L. Bal arılarının insan həyatında rolu əvəzəndir. Balın, mumun, propolisin bir qida və müalicəvi məhsul kimi rolu danılmazdır. Bitkilərin ən effektiv tozlandırıcısı olan arıkimilər biogeosenozlarda böyük rol oynayırlar.**

Parabüzənlər (Coccinellidae) fəsiləsindən olan böcəklər faydalı entomofaqlardır. Kənd təsərrüfatı bitkilərinin qorxulu zərərvericilərindən olan yastıcaların, ağqanadlıların, gənələrin, mənənələrin məhvində mühüm rol oynayırlar. Zərərverici taxtabitilərin, cırcıramaların pulcuqqanadlıların, digər zərər verən növlərin yumurtalarını və sürfələrini də məhv edirlər.

Torqanadlılar (Neuroptera) dəstəsindən olan həşəratlar kənd t s rr atı bitkiləri v  me  z r vericil rinin say tənzimində mühüm rol oynayirlar. Qızılg zl r (Chrysopidae)  n effektiv entomofaqlardır.

Parazit p rd qanadlılardan (Hymenoptera) olan afelinidl r, afediidl r yastıcaların, m n n l rin məhv edilməsində mühüm rol oynayirlar.

Faydalı həşaratları tanımaq, onları qorumaq, onların əməyindən lazımınca faydalanmaq vacibdir. Bizi əhatə edən aləmdə dostlarımızı tanımalı və onları mühafizə etməliyik.

“QHT NƏŞRİYYAT” –da çap edilmişdir.